

המוסדות שלא למטרת רווח

המוסדות שלא למטרת רווח הם מוסדות המספקים למשקי הבית שירותים, בעיקר בתחומי הבריאות, החינוך והסעד.¹ במתן שירותים בתחומים אלה יש למוסדות שלא למטרת רווח משקל ניכר לעומת הסקטור הציבורי, אולם בשנת 1962 חלה ירידה במשקל זה, הנובעת בחלקה מהרחבה מהירה של פעילות הסקטור הציבורי במתן שירותי בריאות, חינוך וסעד, ובחלקה ממגמה, הקיימת בשנים האחרונות, להעברת מוסדות שלא למטרת רווח בתחומים שונים, כגון מכבי אש, בתי חולים ובתי ספר, לרשות הסקטור הציבורי.

לוח ט"ז-1

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח והסקטור הציבורי,
לפי תחומי הפעילות, 1958 ו-1962
(מיליוני ל"י)

חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בכלל השירותים (אחוזים)		הסקטור הציבורי **	המוסדות שלא למטרת רווח *	
1958	1962	1962		
64	54	134	160	בריאות
27	20	350	80	חינוך
60	28	132	50	סעד

* קניות בחשבון שוטף, בניכוי העברות מהסקטור הציבורי (העברות אלה מונדרות כקניות הסקטור הציבורי).

** קניות בחשבון שוטף, בניכוי העברות מהמוסדות שלא למטרת רווח.

שיעור הגידול השנתי בהיקף פעולותיהם הריאליות השוטפות של המוסדות שלא למטרת רווח נמצא בתהליך ירידה מאז 1960 (ראה לוח ט"ז-2); לעומת עלייה של 9 אחוזים ב-1960 חלה ב-1962 עלייה של 2 אחוזים בלבד. ההשקעה היא בקו ירידה, במונחים ריאליים, מאז 1959. הוצאותיהם של המוסדות שלא למטרת רווח עלו ב-1962 במחירים שוטפים ב-58 מיליון ל"י שהן 13 אחוזים, והסתכמו ב-503 מיליון ל"י. גידול זה חל על אף הירידה בקניות בחשבון הון, עם

¹ הסבר על מבנה המוסדות שלא למטרת רווח, אופי פעולתם ושטחי פעילותם הובא בסקר בנק ישראל מס' 12, מאי 1960, ודו"ח בנק ישראל, 1959, פרק י"ז.

היקף הפעילות של המוסדות שלא למטרת רווח, 1958 עד 1960

מחירי 1958 *			
קניות בחשבון שוטף והעברות		קניות בחשבון הון	
מיליוני ל"י	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת	מיליוני ל"י	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת
1958	264	53	
1959	284	53	—
1960	311	51	-4
1961	334	48	-6
1962	341	38	-20

* הקניות בחשבון שוטף וההעברות תורגמו למחירים קבועים על יסוד מדד מחירי המוסדות שלא למטרת רווח, של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; הקניות בחשבון הון — על יסוד מדד מחירי ההשקעות המכוסס על נתוני בנק ישראל.

צמצום היקף הבנייה של של מוסדות הבריאות והחינוך הגבוה. הקניות בחשבון שוטף גדלו ב־16 אחוזים לעומת 1961; עיקר הגידול חל במוסדות הבריאות והחינוך, וסיבתו העיקרית — עליית השכר הממוצע לעובד.

הגידול בתקבולי המוסדות שלא למטרות רווח הוא בעיקרו תוצאה של הפיחות. העברות המוסדות מחוץ לארץ הן אחד ממקורות הכנסתם העיקריים, וב־1962 חלה בהן בעקבות הפיחות עלייה של 23 אחוזים בלירות ישראליות — על אף הירידה בהיקפן מ־51 מיליון דולר ב־1961 ל־47 מיליון דולר בשנת 1962.

התקבולים ממכירת שירותים גדלו ב־13 אחוזים; עיקרה של עלייה זו — במוסדות החינוך, והיא נובעת מהעלאת שכר הלימוד ומעלייה במספר התלמידים. בהעברות מהסקטור הציבורי חלה עלייה של 20 אחוזים, ובהעברות ממשקי הבית — עלייה של 12 אחוזים, מרביתה ממסי החבר לקופות החולים.

בעסקות בנכסים פינאנסיים, שהיקפן מצומצם, בדרך כלל, חלה ירידה נוספת ב־1962. האשראי לזמן קצר ממשקי בית ועסקים גדל, אמנם, אולם כנגד זאת הקטין הסקטור את חובותיו למערכת הבנקאות ולמוסדות הכספיים. התפתחות זו קשורה בצמצום ההשקעות בבנייה מחד, ובעלייה בהעברות מחוץ לארץ בחשבון הון, מאידך. ב־1962 מומנו 95 אחוזים מעודף הביקוש של הסקטור על ידי העברות מחוץ לארץ, ו־5 אחוזים על ידי אשראי מסקטורים אחרים; ואילו בשנים 1958 עד 1961 היה משקל ההעברות מחוץ לארץ 85 אחוזים, ומשקל האשראי מסקטורים אחרים — 15 אחוזים.

1. מאזן התשלומים לפי סוגי התקבולים והתשלומים

"מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח מורכב ברובו מעסקות במוצרים ובשירותים — קניות ומכירות שוטפות וקניות בחשבון הון — ומהעברות חד־צדדיות. היקף העסקות הפינאנסיות מצומצם למדי — 2 אחוזים בלבד מכלל עסקות הסקטור ב־1962.

לוח ט"ז-3
 "מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 ו-1962
 (מיליוני ל"י)

תקבולים	1961	1962	העלייה או הירידה (-) מ' 1961 ל' 1962	תשלומים	1961	1962	העלייה או הירידה (-) מ' 1961 ל' 1962
העברות ועסקות במוצרים ושרותים							
מכירות בחשבון שוטף	78.2	88.4	10.2	קניות בחשבון שוטף	369.9	429.0	59.1
העברות				קניות בחשבון הון	55.2	52.6	-2.6
מהסקטור הציבורי	69.4	83.3	13.9	סך הכל	425.1	481.6	56.5
מחוץ לארץ	92.1	113.6	21.5	העברות לסקטור הציבורי	6.1	6.0	-0.1
ממשקי בית ועסקים	189.0	211.1	22.1	העברות למשקי בית	14.3	15.4	1.1
	350.5	408.0	57.5				
סך כל ההעברות	428.7	496.4	67.7	סך הכל	445.5	503.0	57.5
סך הכל							
עסקות פינאנסיות							
אשראי ממערכת הבנקאות	3.0	-2.0	-5.0	ניירות ערך שונים	2.4	1.4	-1.0
מילווה לזמן ארוך				אשראי למשקי בית ועסקים	5.5	5.7	0.2
מהסקטור הציבורי	2.4	2.6	0.2				
ממוסדות כספיים	4.6	-1.5	-6.1				
	7.0	1.1	-5.9				
סך כל המילווה לזמן ארוך							
אשראי לזמן קצר	4.5	0.2	-4.3				
מהסקטור הציבורי	10.2	14.4	4.2				
ממשקי בית ועסקים							
	14.7	14.6	-0.1				
סך כל האשראי לזמן קצר							
סך כל העסקות	24.7	13.7	-11.0	סך כל העסקות	7.9	7.1	-0.8
הפינאנסיות				הפינאנסיות			
עסקות בין מוסדות שלא למטרת רווח							
העברות	10.2	10.0	-0.2	העברות	10.2	10.0	-0.2
סך כל התקבולים	463.6	520.1	56.5	סך כל התשלומים	463.6	520.1	56.5

לוח ט"ז-4

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח*, לפי תחום הפעילות, 1961 ו-1962

(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (-) מ-1961 ל-1962		1962	1961	
מיליוני ל"י	אחוזים			
בראות				
17.7		120.9	103.2	העברות ממשקי בית
1.9		17.1	15.2	העברות מחוץ לארץ
6.4		25.7	19.3	העברות מהסקטור הציבורי
2.6		26.2	23.6	מכירת שירותים
18	28.6	189.9	161.3	סך הכל
חינוך				
0.5		15.8	15.3	העברות ממשקי בית
10.6		51.1	40.5	העברות מחוץ לארץ
5.1		44.0	38.9	העברות מהסקטור הציבורי
6.1		42.7	36.6	מכירת שירותים
17	22.3	153.6	131.3	סך הכל
סעד				
0.3		16.1	15.8	העברות ממשקי בית
5.4		38.0	32.6	העברות מחוץ לארץ
1.8		12.5	10.7	העברות מהסקטור הציבורי
1.8		12.6	10.8	מכירת שירותים
13	9.3	79.2	69.9	סך הכל
אחרים				
0.6		55.3	54.7	העברות ממשקי בית
3.6		7.4	3.8	העברות מחוץ לארץ
0.5		1.0	0.5	העברות מהסקטור הציבורי
2.8		10.0	7.2	מכירת שירותים
11	7.5	73.7	66.2	סך הכל
כלל המוסדות שלא למטרת רווח				
22.1		211.1	189.0	העברות ממשקי בית
21.5		113.6	92.1	העברות מחוץ לארץ
13.9		83.3	69.4	העברות מהסקטור הציבורי
10.2		88.4	78.2	מכירת שירותים
16	67.7	496.4	428.7	סך הכל

* להוציא עסקות בתוך הסקטור.

(א) התקבולים

את עיקר תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח מהוות ההעברות ממשקי בית ועסקים, מהסקטור הציבורי ומחוץ לארץ¹. בשנים 1961 ו-1962 היוו ההעברות 82 אחוזים מכלל התקבולים, ואילו 18 האחוזים הנותרים נבעו ממכירת שירותים ומוצרים. ב-1962 גדלו תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח ב-68 מיליון ל"י, שהן 16 אחוזים; העלייה הקיפה את כל סעיפי התקבולים.

1. מכירות בחשבון שוטף

ההכנסות ממכירות² הסתכמו ב-1962 ב-88.5 מיליון ל"י — גידול של 10 מיליון ל"י לעומת 1961. מרבית הגידול התרכזה במוסדות החינוך, ונבעה מעלייה במספר התלמידים ומהעלאת שכר הלימוד. חלקו של שכר הלימוד בכלל תקבולי מוסדות החינוך מגיע ל-30 אחוזים, והוא גבוה לעומת משקל המכירות במוסדות השייכים לתחומי פעילות אחרים; במוסדות הבריאות והסעד מהוות המכירות כ-15 אחוזים מכלל התקבולים.

2. העברות מהסקטור הציבורי

ההעברות מהסקטור הציבורי הסתכמו ב-1962 ב-83 מיליון ל"י — עלייה של 20 אחוזים לעומת 1961; למעלה ממחציתן — 44 מיליון ל"י — נועדה למוסדות החינוך, וכשליש — 26 מיליון ל"י — למוסדות הבריאות. משקלן בכלל תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח הגיע ל-16 אחוזים.

3. העברות מחוץ לארץ

ההעברות מחוץ לארץ היוו ב-1962 23 אחוזים מכלל תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח לעומת 21 אחוזים ב-1961. כאמור, נעוצה עלייה זו בפחות, שהגדיל את ערכן של ההעברות בלירות ישראליות, אף כי הסכום בדולרים פחת במידת־מה.

לוח ט"ז-5

ההעברות מחוץ לארץ למוסדות שלא למטרת רווח, 1958 עד 1962

השנה	מיליוני דולרים	אחוז ההעברות מחוץ לארץ בכלל התקבולים
1958	45	27
1959	47	24
1960	48	23
1961	51	21
1962	47	23

¹ הרכב ההעברות הוא כדלקמן: העברות ממשקי בית ועסקים — תרומות ומסים לאיגודים ולהסתדרויות; העברות מהסקטור הציבורי — סובסידיות ותמיכות תקציביות; העברות מחוץ לארץ — תרומות וכספי השילומים.
² מכירות שירותים ומוצרים; לא כלולים כאן תשלומי מסים לקופות החולים.

ב־1962 הסתכמו ההעברות מחוץ לארץ ב־114 מיליון ל"י ; מזה 51 מיליון ל"י למוסדות החינוך, בעיקר מוסדות חינוך גבוה, מוסדות מחקר ושיבות ; 38 מיליון ל"י למוסדות סעד, 17 מיליון למוסדות בריאות, והיתר למוסדות שונים אחרים. 80 אחוזים מההעברות מחוץ לארץ שימשו לקניות שוטפות, ו־20 אחוזים היו העברות בחשבון הון ששימשו למטרות השקעה.

4. העברות ממשקי בית ועסקים

ההעברות ממשקי בית ועסקים הסתכמו ב־1962 ב־211 מיליון ל"י — עלייה של 22 מיליון ל"י שהן 12 אחוזים — והיוו 42 אחוזים מכלל תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח. עיקר הגידול — 18 מיליון ל"י — חל במוסדות הבריאות. תקבולי המס של ההסתדרות, המועברים לקופת החולים הכללית, גדלו ב־1962 ב־30 אחוזים עקב הגדלת מספר משלמי המס ב־5 אחוזים והעלאת תקרת המס האחיד, החל בינואר 1962, משכר חודשי של 265 ל"י לשכר חודשי של 500 ל"י. בשאר המוסדות שלא למטרת רווח נשאר היקף ההעברות ממשקי הבית והעסקים ללא שינוי.

5. אשראי שנתקבל

יתרת האשראי שקיבלו המוסדות שלא למטרת רווח גדלה ב־1962 ב־14 מיליון ל"י לעומת עלייה של 25 מיליון ל"י ב־1961.

האשראי ממערכת הבנקאות ומהמוסדות הכספיים, לרבות מוסדות גמל וביטוח, הצטמצם במידה ניכרת : לעומת גידול של 8 מיליון ל"י ביתרת האשראי ב־1961, חלה ב־1962 ירידה של 4 מיליון ל"י. ביתרת ההלוואות נטו לזמן ארוך מהסקטור הציבורי לא חל שינוי ; אלה הן בעיקרן הלוואות הממשלה למוסדות החינוך, באשראי ממשקי בית ומעסקים, בעיקר באשראי מספקים חל גידול.

(ב) התשלומים

הרכב התשלומים של המוסדות שלא למטרת רווח היה ב־1962 כדלקמן : קניות בחשבון שוטף — 85 אחוזים ; קניות בחשבון הון — 11 אחוזים ; והעברות למשקי בית ולסקטור הציבורי — 4 אחוזים.

1. קניות בחשבון שוטף

תשלומי השכר מהווים כשני שלישים, בקירוב, מכלל הוצאותיהם של המוסדות שלא למטרת רווח, והם הסתכמו ב־1962 ב־270 מיליון ל"י — גידול של 36 מיליון ל"י או 15 אחוזים לעומת 1961, העלייה במספר העובדים היתה מועטה, והגידול בתשלומי השכר נבע בעיקרו מעליית השכר הממוצע לעובד. מרבית הגידול התרכזה במוסדות הבריאות (15 מיליון ל"י) ובמוסדות החינוך (11 מיליון ל"י).

יתר ההוצאות בחשבון שוטף, הכוללות קניות מוצרים ושירותים, שכר דירה, מסים וריבית, הסתכמו ב־1962 ב־159 מיליון ל"י. בתשלומי הריבית חלה ירידה מ־6 מיליון ל"י ב־1961 ל־5 מיליון ל"י ב־1962.

2. קניות בחשבון הון

מגמת הירידה במשקל הקניות בחשבון הון¹ בכלל תשלומי המוסדות שלא למטרת רווח נמשכת מאז 1958. ירידה זו נעוצה בהשלמת תכניות הבנייה הבסיסיות של כמה מוסדות בריאות וחינוך, שהם המשקיעים הגדולים ביותר בתוך הסקטור.

¹ השקעות במבנים וציור, בניכוי מכירות של נכסי הון.

לוח ט"ז-6

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח * לפי תחום הפעילות 1961 ו-1962

(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (-) מ' 1961 ל' 1962		1962	1961	
מיליוני ל"י	אחוזים			
בריאות				
32.9		181.5	148.6	קניות בחשבון שוטף
-2.9		14.6	17.5	קניות בחשבון הון
0.7		6.9	6.2	העברות
18	30.7	203.0	172.3	סך הכל
חינוך				
18.2		123.7	105.5	קניות בחשבון שוטף
-1.3		23.6	24.9	קניות בחשבון הון
-0.1		6.5	6.6	העברות
12	16.8	153.8	137.0	סך הכל
סעד				
7.9		58.5	50.6	קניות בחשבון שוטף
-1.5		7.4	8.9	קניות בחשבון הון
0.5		7.3	6.8	העברות
10	6.9	73.2	66.3	סך הכל
אחרים				
0.1		65.3	65.2	קניות בחשבון שוטף
3.1		7.0	3.9	קניות בחשבון הון
-0.1		0.7	0.8	העברות
4	3.1	73.0	69.9	סך הכל
כלל המוסדות שלא למטרת רווח				
59.1		429.0	369.9	קניות בחשבון שוטף
-2.6		52.6	55.2	קניות בחשבון הון
1.0		21.4	20.4	העברות
13	57.5	503.0	445.5	סך הכל

* להוציא עסקות בדרך הסקטור.

בכל המוסדות שלא למטרת רווח, פרט למוסדות הסתדרות העובדים הכללית, חלה ב־1962 ירידה בהשקעות. הקניות בחשבון הון ירדו מ־55 מיליון ל"י ב־1961 ל־52.5 מיליון ל"י ב־1962. הירידה הריאלית היתה גדולה בהרבה בגלל עליית מחירי ההשקעות ב־20 אחוזים (ראה לוח ט"ז-2). חלקן של ההעברות בחשבון הון מחוץ לארץ במימון ההשקעות עלה מ־40 אחוזים בשנים 1960 ו־1961 ל־45 אחוזים ב־1962.

3. העברות

תשלומי ההעברה מן המוסדות שלא למטרת רווח הסתכמו ב־1962 ב־21 מיליון ל"י ; מזה 6 מיליון ל"י לממשלה, בעיקר ממוסדות בריאות וממל"ב, כהשתתפות בשירותי הבריאות. ההעברות למשקי בית, הכוללות מענקים ופרסים של מוסדות חינוך ודת ותמיכות של מוסדות סעד, הסתכמו ב־15 מיליון ל"י.

4. אשראי שניתן

האשראי, שניתן על ידי המוסדות שלא למטרת רווח, מורכב בעיקר מהלוואות למשקי הבית ; יתרת ההלוואות גדלה ב־1962 ב־5.5 מיליון ל"י, כב־1961 ; מרבית הגידול מקורה בהלוואות מקרנות סעד שונות.

2. עודף הביקוש והחיסכון של המוסדות שלא למטרת רווח

עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח הסתכם ב־1962 ב־120 מיליון ל"י לעומת 110 מיליון ל"י ב־1961, והיווה כ־24 אחוזים מכלל הקניות וההעברות של הסקטור. ב־1962 מומנו כ־95

לוח ט"ז-7

עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח, 1960 עד 1962

1962	1961	1960	
מיליוני ל"י			
			עודף הביקוש
393.2	346.9	316.0	קניות, בניכוי מכירות
273.0	238.0	212.8	בניכוי : הכנסות מהעברות בארץ נטו
120.2	108.9	103.2	סך הכל
			מימון עודף הביקוש
113.6	92.1	86.6	העברות מחוץ לארץ
6.6	16.8	16.6	אשראי נטו מסקטורים אחרים בארץ
120.2	108.9	103.2	סך הכל
אחוזים			
95	85	84	העברות מחוץ לארץ
5	15	16	אשראי נטו מסקטורים אחרים בארץ
100	100	100	סך הכל

אחוזים מעודף הביקוש על ידי העברות מחוץ לארץ לעומת 85 אחוזים בלבד בשנים 1959 עד 1961. שינוי זה חל, כאמור, בעיקבות הפיחות. (ראה לוח ט"ז-7).

החיסכון של המוסדות שלא למטרת רווח (ראה לוח ט"ז-8), הוא הפרש בין התקבולים והתשלומים בחשבון השוטף. הוא נמדד כאן בשני אופנים:

א. החיסכון הנובע מפעולות שוטפות בארץ. מדידה זו מוציאה את ההעברות מחוץ לארץ מכלל התקבולים השוטפים, והיא מראה על חיסכון שלילי של 71 מיליון ל"י ב-1962 לעומת 57 מיליון ל"י ב-1961.

עיקרו של חיסכון שלילי זה נובע מפעולותיהם של אותם המוסדות אשר מימון חלק ניכר מהוצאותיהם השוטפות נעשה בעזרת העברות מחוץ לארץ. עם אלה נמנים הדסה, מלכ"ן, אורט ומוסדות מחקר וחינוך גבוה, שמשקלם מגיע לשליש מכלל היקף הפעילות של המוסדות שלא למטרת רווח. יתר המוסדות מממנים את רוב הוצאותיהם השוטפות על ידי העברות מקומיות, והחיסכון השלילי בהם הגיע ב-1962 ל-9 מיליון ל"י בלבד.

לוח ט"ז-8

חיסכון המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 ו-1962
(מיליוני ל"י)

1961	1962			
	כלל המוסדות שלא למטרת רווח	קבוצה ב' **	קבוצה א' *	
235.0	270.0	218.8	51.2	א. העברות בארץ בחשבון שוטף
291.7	340.6	227.7	112.9	קניות שוטפות (נטו ממכירות)
-56.7	-70.6	-8.9	-61.7	החיסכון הנובע מפעולות שוטפות בארץ
70.8	90.1	18.4	71.7	ב. העברות מחוץ לארץ בחשבון שוטף
14.1	19.5	9.5	10.0	החיסכון

* מוסדות אשר ההעברות מחוץ לארץ מהוות למעלה משליש מכלל תקבוליהם.
 ** שאר המוסדות שלא למטרת רווח.

ב. החיסכון הנובע מכלל הפעולות השוטפות. יש הצדקה לראות בחלק מההעברות מחוץ לארץ תקבולים שוטפים, שכן הן נועדו מעיקרן למימון פעולות שוטפות; לפי מדידה זו היה החיסכון של המוסדות שלא למטרת רווח ב-1962 חיובי והסתכם ב-19.5 מיליון ל"י לעומת 14 מיליון ל"י ב-1961; הגידול נובע מעלייה ניכרת בהעברות מחוץ לארץ בחשבון שוטף, מ-71 מיליון ל"י ב-1961 ל-90 מיליון ל"י ב-1962.